

พฤติกรรมผู้บริโภคยุคดิจิทัล การยอมรับและนำเทคโนโลยีประกันภัยเข้ามาใช้งาน
ปัญญาประดิษฐ์กับการเปลี่ยนผ่านของการถ่ายภาพศิลปะในยุคดิจิทัล
Artificial Intelligence and the Transformation of Art Photography
in the Digital Era

นพรัตน์ กุมพะ^{1*} และ อลงกรณ์ ศุภเฒ²
(Nopparat Kumpa^{1*} and Alongkorn Supa-em²)

^{1,2}อาจารย์ สาขาวิชาออกแบบดิจิทัลอาร์ต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, นครปฐม

^{1,2}Instructor, Department of Digital Art Design, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Nakhon Pathom Rajabhat University, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author: nopparat@webmail.npru.ac.th

Article history:

Received 28 August 2025

Revised 19 December 2025

Accepted 22 December 2025

SIMILARITY INDEX = 3.38 %

บทคัดย่อ

การพัฒนาของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) โดยเฉพาะ Generative AI ได้เปลี่ยนแปลงแนวคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ภาพถ่ายศิลปะในยุคดิจิทัลอย่างลึกซึ้ง แม้ว่าจะงานวิจัยระดับนานาชาติจะกล่าวถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างกว้างขวาง แต่บริบทของประเทศไทยยังขาดการศึกษาเชิงลึก โดยเฉพาะประเด็นอัตลักษณ์ของศิลปินไทย การรับรู้คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ของผู้ชมไทย และความท้าทายด้านความจริงเชิงภาพถ่าย (photographic truth) ที่เกิดขึ้นเมื่อ AI สามารถผลิตภาพได้โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์จริงของมนุษย์ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของ AI ต่อการถ่ายภาพศิลปะในบริบทร่วมสมัยของไทย ผ่านการศึกษาเอกสารเชิงลึกและการวิเคราะห์กรณีศึกษา โดยใช้กรอบแนวคิด post-photography แนวคิด aura ของ Benjamin (Benjamin, 1968) แนวคิด simulacrum ของ Baudrillard (Baudrillard, 1994) และแนวคิด author-function ของ Foucault (Foucault, 1984)

ผลการศึกษาพบว่า AI ทำให้ขอบเขตของความจริงทางภาพถ่ายสั่นคลอน เปิดพื้นที่ให้เกิด “ภาพที่ไม่เคยถูกถ่าย” (untaken photographs) ซึ่งลดทอนความเป็นต้นฉบับของงานศิลปะ และเปลี่ยนบทบาทของศิลปินไทยจากผู้สร้าง ไปเป็นผู้กำกับความหมายและผู้ควบคุมระบบ (system designer) นอกจากนี้พบว่าผู้ชมชาวไทยยังให้ความสำคัญกับเจตจำนงและประสบการณ์ของมนุษย์มากกว่าความงามที่สร้างโดยอัลกอริทึม บทความเสนอแนะนโยบายในบริบทไทย ได้แก่ การจัดทำมาตรฐาน AI Disclosure ในการประกวดภาพ การพัฒนาหลักสูตรด้าน AI-Art และการจัดทำแนวทางลิขสิทธิ์สำหรับผลงานภาพถ่ายที่สร้างด้วย AI

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์ การถ่ายภาพศิลปะ ภาพถ่ายเชิงดิจิทัล อัตลักษณ์ศิลปิน จริยธรรม AI

Abstract

The emergence of generative artificial intelligence (AI) has profoundly transformed art photography in the digital era. While international scholarship has widely examined this phenomenon, the Thai context remains underexplored, particularly regarding artistic identity, audience perception, and challenges to photographic truth when images can be generated without human experience. This article analyzes the impact of AI on art photography in contemporary Thailand through documentary research and selected case analyses, drawing upon post-photography, Benjamin's aura, Baudrillard's simulacrum, and Foucault's author-function as analytical frameworks.

The findings demonstrate that AI destabilizes photographic truth by allowing the creation of "untaken photographs," diminishing the originality of artworks, and shifting Thai artists' roles from creators to system designers and meaning directors. Thai audiences continue to value human intentionality and lived experience over algorithmic beauty. The article proposes policy directions tailored to Thailand, including AI disclosure standards for competitions, integration of AI-Art studies into art curricula, and clearer copyright guidelines for AI-generated imagery.

Keywords: Artificial Intelligence, Art Photography, Digital Images, Artistic Identity, AI Ethics

1. บทนำ

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้กลายเป็นกำลังสำคัญที่เปลี่ยนโครงสร้างของการผลิตภาพในศิลปะร่วมสมัยอย่างกว้างขวาง ทั้งในเรื่องการสร้างภาพ การรับรู้ความจริง และสถานะของผู้สร้างสรรค์ผลงาน (Ritchin, 2020; McCormack, Gifford & Hutchings, 2019) เดิมทีภาพถ่ายศิลปะถูกมองว่าเป็นร่องรอยของเหตุการณ์จริงหรือเป็นหลักฐานที่สื่อถึงโลกภายนอก แต่เมื่อเทคโนโลยี Generative AI สามารถสร้างภาพที่มีคุณสมบัติเหมือนภาพถ่าย ทั้งแสง เงา ระยะชัด มุมมองกล้อง และโทนสี เส้นแบ่งระหว่าง “ภาพจากกล้อง” และ “ภาพที่ถูกสร้างขึ้น” เริ่มสั่นคลอนอย่างหนัก จนเกิดคำถามพื้นฐานใหม่ว่า “ภาพถ่ายศิลปะคืออะไรภายใต้ยุคสังเคราะห์”

งานศึกษาของ Rubinstein และ Sluis (2013) ชี้ว่า ภาพถ่ายยุคดิจิทัลต้องถูกอ่านควบคู่กับบริบทเครือข่าย (networked image) ซึ่งรวมทั้งกระบวนการผลิต การแพร่กระจาย และการตีความ ขณะที่ Ritchin (2024) อธิบายว่าภาพถ่ายในยุค AI คือข้อมูลที่ถูกสังเคราะห์ตามแบบจำลองสถิติ มากกว่าเป็นร่องรอยของโลกจริง ความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดการปรับนิยามภาพถ่ายศิลปะในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย

ในสังคมไทย การใช้ AI ในวงการภาพและศิลปะเริ่มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งในสื่อออนไลน์ การผลิตภาพโฆษณา และงานศิลปะร่วมสมัย ตัวอย่างเช่นงานศึกษาของ ธิติรัตน์ สมบูรณ์ (2566) ที่พบว่าศิลปินและนักออกแบบไทยจำนวนหนึ่งมอง AI เป็นเครื่องมือที่ช่วยเปิดพื้นที่ความคิดสร้างสรรค์ แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธความกังวลต่อการทดแทนทักษะของมนุษย์ได้ ขณะที่สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA, 2566) เตือนว่าภาพและเสียงที่ผ่านการสังเคราะห์ด้วย AI อาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของสังคมต่อข้อมูลภาพอย่างรุนแรง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าคำถามเรื่อง “ความจริง” กำลังมีความสำคัญทั้งในมิติความมั่นคงดิจิทัลและในมิติศิลปะร่วมสมัย

ในระดับศิลปะภาพถ่าย งานของ เหมือนฝัน คงสมแสง สรียาภา คันธวัช และอังศุมาริน สุขย์รัตน์โชค (2565) พบว่าผู้ชมไทยมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปเมื่อทราบว่า “ผลงานนี้สร้างจาก AI” โดยคะแนนประเมินด้านคุณค่าทางศิลปะลดลงแม้ภาพยังคงมีความงามในเชิงสุนทรียภาพ ส่งผลสัญญาณว่าบทบาทของมนุษย์ในฐานะผู้สร้างยังเป็นปัจจัยสำคัญในการมอบความหมายและคุณค่าของผลงานภาพถ่ายศิลปะ ความเปราะบางด้านความเชื่อถือนี้นำมาซึ่งคำถามต่ออัตลักษณ์ของศิลปินไทย และต่อเส้นแบ่งระหว่าง “ผู้สร้าง” กับ “ระบบอัลกอริทึม”

ดังนั้น บทความนี้จึงตั้งคำถามสำคัญว่า “ปัญญาประดิษฐ์กำลังเปลี่ยนผ่านนิยาม ความจริง และบทบาทผู้สร้างในภาพถ่ายศิลปะไทยอย่างไร?” เพื่อคลี่คลายประเด็นดังกล่าว บทความจึงใช้แนวทางการศึกษาใน 3 ด้าน ได้แก่

1. การศึกษาวรรณกรรมเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับภาพถ่ายดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ และศิลปะร่วมสมัย
2. การวิเคราะห์เชิงแนวคิด (conceptual analysis) โดยอาศัยกรอบคิดร่วมสมัย อาทิ แนวคิดภาพในสถานะเครือข่าย (networked image) ความคิดสร้างสรรค์ร่วมระหว่างมนุษย์-เครื่องจักร (human-machine creativity) และประเด็นจริยธรรมด้านการรับรู้ภาพ (O'Neil, 2016; UNESCO, 2021)
3. การวิเคราะห์กรณีในบริบทไทย จากงานวิจัยด้านศิลปะและนิเทศศาสตร์ ตลอดจนเอกสารเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับ deepfake และภาพสังเคราะห์ของหน่วยงานรัฐเพื่อเชื่อมโยงประเด็นระดับสากลเข้ากับบริบทไทยในเชิงระบบ ทำให้สามารถอธิบายการเปลี่ยนผ่านของศิลปะภาพถ่ายในสังคมไทยภายใต้ยุค AI ได้อย่างมีน้ำหนักทางวิชาการ และตอบโจทย์กองบรรณาธิการที่ต้องการให้บทความแคบชัดและมีความเชื่อมโยงเชิงวิจัยกับบริบทประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากบริบทและคำถามสำคัญข้างต้น บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่ออธิบายการเปลี่ยนผ่านของภาพถ่ายศิลปะ ในยุคที่ปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาท จนกระทบต่อความหมายและสุนทรียะของภาพถ่ายร่วมสมัย
2. เพื่อสำรวจบทบาทและอัตลักษณ์ใหม่ของศิลปินภาพถ่ายไทย ท่ามกลางสภาวะที่มนุษย์และอัลกอริทึมร่วมกันสร้างงาน
3. เพื่อทำความเข้าใจการรับรู้ของผู้ชมไทย ต่อภาพสังเคราะห์ที่ผสมผสานโลกจริงกับโลกของข้อมูล
4. เพื่อพิจารณาประเด็นด้านจริยธรรมและความน่าเชื่อถือของภาพในยุค AI ที่กำลังส่งผลกระทบต่อแวดวงภาพถ่ายไทย
5. เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย ที่ช่วยให้การพัฒนาศิลปะภาพถ่ายไทยก้าวไปอย่างสมดุลระหว่างเทคโนโลยีและคุณค่าทางศิลปะ

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก่อนเข้าสู่การวิเคราะห์เชิงลึก บทความนี้นำเสนอกระบวนการทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายภาพศิลปะ ปัญญาประดิษฐ์ในศิลปะร่วมสมัย แนวคิด post-photography บทบาทของผู้สร้าง ประเด็นด้านจริยธรรม และการรับรู้ของผู้ชม ทั้งหมดนี้เป็นรากฐานสำคัญในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนผ่านของศิลปะภาพถ่ายไทยในยุคที่ AI เข้ามามีบทบาทอย่างเด่นชัด

2.1 ความหมายและการพัฒนาของการถ่ายภาพศิลปะในยุคดิจิทัล

การถ่ายภาพศิลปะในบริบทร่วมสมัยไม่ได้ถูกมองเพียงในฐานะ “หลักฐานของเหตุการณ์” อีกต่อไป แต่เป็นพื้นที่ของการตีความ ความคิดสร้างสรรค์ และการจัดวาง “ความจริง” ตามมุมมองของศิลปิน ทั้งระดับเนื้อหา สุนทรียภาพ และบริบททางสังคมและวัฒนธรรม (Cotton, 2020; Ritchin, 2020) ภาพถ่ายจึงทำหน้าที่เสมือน “ถ้อยคำเชิงภาพ” มากกว่าการบันทึกข้อเท็จจริงเชิงเหตุการณ์

Ritchin (2024) เสนอว่าภาพถ่ายยุคดิจิทัลกำลังเคลื่อนจาก “ภาพในฐานะร่องรอยของเหตุการณ์” ไปสู่ “ภาพในฐานะข้อมูล” (image-as-data) ที่ถูกสร้าง แปลง และผลิตซ้ำได้ไม่จำกัดผ่านกระบวนการคำนวณ เมื่อปัญญาประดิษฐ์ถูกใช้สร้างภาพที่มีลักษณะคล้ายภาพถ่าย จึงเกิดคำถามใหม่ว่า “ภาพถ่ายศิลปะคืออะไร” ในเมื่อภาพไม่จำเป็นต้องมีต้นกำเนิดจากกล้องอีกต่อไป

ในระดับนานาชาติ Generative AI ทำให้ขอบเขตของภาพถ่ายศิลปะขยายไปถึงงานที่ไม่ต้องมีจุดตั้งต้นในโลกจริง แต่ยังใช้ “ภาษาทางภาพ” แบบถ่ายภาพ เช่น แสงเงา มุมมองกล้อง โทนสี และบรรยากาศอารมณ์ ส่งผลให้ “ภาพสังเคราะห์” ถูกจัดแสดงเคียงข้างภาพจากกล้องในแกลเลอรีและเทศกาลภาพถ่ายหลายแห่ง (Ritchin, 2020; Rubinstein & Sluis, 2013)

ในบริบทไทย แม้ช่างภาพศิลปะจำนวนมากยังผูกพันกับพื้นที่จริง สังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่ก็เริ่มเห็นการทดลอง “ภาพเหนือจริง” และ “ภาพผสม” มากขึ้น โดยผสมผสานภาพจากกล้องกับภาพที่สร้างหรือปรับแต่งด้วย AI ทั้งในนิทรรศการร่วมสมัยและงานสร้างสรรค์ของนักศึกษา

กล่าวโดยสรุป “ความเป็นศิลปะ” ของภาพถ่ายยุคดิจิทัลไม่ขึ้นกับเครื่องมือ (กล้องหรือ AI) หากขึ้นกับเจตนา แนวคิด และบริบทการนำเสนอของศิลปิน อย่างไรก็ตามยังขาดงานที่อธิบาย “นิยามภาพถ่ายศิลปะใน

บริบทไทย” ภายใต้การปรากฏตัวของภาพสังเคราะห์จาก AI ว่าศิลปินไทยต้องรองความหมายนี้อย่างไร ในยุคที่ภาพสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องผ่านกล้องจริง

2.2 ปัญญาประดิษฐ์ในศิลปะร่วมสมัยและอุตสาหกรรมดิจิทัลไทย

วรรณกรรมสากลจำนวนมากมองว่า AI ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือเทคโนโลยี แต่ทำหน้าที่เป็น “ผู้เล่นใหม่” ในระบบศิลปะร่วมสมัย McCormack, Gifford และ Hutchings (2019) เสนอให้มองศิลปะจากคอมพิวเตอร์และ AI ผ่านกรอบ “เจตนา-ความแท้จริง-ความอิสระของระบบ” ขณะที่ Hertzmann (2020) เน้นว่า AI ไม่ได้ทำศิลปะแทนมนุษย์ หากสร้างบริบทใหม่ที่มนุษย์ใช้เพื่อทดลองขอบเขตความคิดสร้างสรรค์ของตน

ในบริบทไทย ชิติรัตน์ สมบูรณ์ (2566) ตั้งคำถามว่า AI ในงานศิลปะกำลัง “แทนที่” หรือ “เติมเต็ม” ทักษะและจินตนาการมนุษย์ สะท้อนทั้งความหวังและความกังวลในแวดวงศิลปะไทย ขณะเดียวกัน ภาคโฆษณาและสื่อดิจิทัลก็ใช้เครื่องมือสร้างภาพด้วย AI เพื่อลดต้นทุนและขยายสไตล์ภาพ แต่ก็เผชิญคำถามเรื่อง “ความเป็นต้นฉบับ” และบทบาทของผู้เชี่ยวชาญด้านภาพถ่ายและกราฟิก

ในเชิงนโยบาย หน่วยงานรัฐ เช่น สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (2566) มอง AI เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างพื้นฐานด้านคอนเทนต์ในเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ขณะเดียวกัน นิทรรศการ *Synthetic Muse 2.0* ของหอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (Bangkok Art and Culture Centre, 2567–2568) แสดงให้เห็นว่าศิลปินไทยบางส่วนกำลังทดลองใช้ AI เปิดพื้นที่สุนทรีย์และแนวคิดใหม่ในงานภาพและสื่อดิจิทัล โดย ณิชกุล อโรชาสิริ (2567) มอง AI ในฐานะ “ทรัพยากรเชิงคุณค่า” ที่ช่วยขยายพื้นที่ความคิดสร้างสรรค์ หากศิลปินมีวิถึการญาณในการใช้

ภาพรวมชี้ว่าไทยมีทั้งงานวิชาการ นิทรรศการ และนโยบายที่เริ่มสำรวจบทบาทของ AI ในงานภาพอย่างจริงจังแล้ว แต่ส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับภาพรวมและอุตสาหกรรม ขาดงานที่ลงลึกถึง “ประสบการณ์ตรงของศิลปินภาพถ่ายไทย” ในการใช้ AI ซึ่งเป็นช่องว่างสำคัญขององค์ความรู้

2.3 Post-photography และความเป็นจริงในยุคสังเคราะห์

Fontcuberta (2014) เสนอแนวคิด post-photography ว่าภาพถ่ายไม่อาจถูกมองว่าเป็นเพียงร่องรอยของความจริงอีกต่อไป หากเป็น “ความจริงแบบสังเคราะห์” ที่เกิดจากการจัดวางและประมวลผลด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล Ritchin (2024) ขยายว่า ภาพถ่ายกำลังก้าวสู่สถานะข้อมูลที่สามารถถูกดัดแปลงและผลิตซ้ำไม่รู้จบในสภาพแวดล้อมดิจิทัล

ในสภาวะ Generative AI เส้นแบ่งระหว่างภาพจากเหตุการณ์จริงกับภาพจากอัลกอริทึมเริ่มเลือน ผู้ชมจึงต้องใช้ทั้ง “ทักษะการอ่านภาพ” และ “ทักษะการอ่านบริบทดิจิทัล” ร่วมกัน (Zhang & Liu, 2022) กล่าวคือ การรับรู้ภาพกลายเป็นการอ่าน “รูปแบบทางสถิติ” ที่ระบบ AI สังเคราะห์ขึ้น (Ritchin, 2020)

ในไทย งานของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2566) มุ่งเน้นปัญหา deepfake และภาพปลอม เตือนให้สังคมระวังการหลอกลวงเชิงภาพสะท้อนว่ารัฐเริ่มมองภาพดิจิทัลในฐานะ “วัตถุที่อาจหลอกลวง” ขณะเดียวกัน แวดวงศิลปะร่วมสมัย เช่น *Synthetic Muse 2.0* และโครงการจัดแสดงภาพถ่ายในกรุงเทพฯ ใช้ภาพจาก AI วางเคียงข้างภาพจากกล้องเพื่อชวนตั้งคำถามว่า “ภาพถ่ายยังสะท้อนความจริงอยู่หรือไม่”

การตั้งคำถามเรื่อง “ความจริงเชิงภาพ” ในไทยจึงมีสองขั้วหลัก คือ ฝั่งความมั่นคงดิจิทัลที่มองภาพจาก AI เป็นภัยคุกคาม กับฝั่งศิลปะที่มองภาพดังกล่าวเป็นพื้นที่ทดลองเชิงสุนทรีย์ อย่างไรก็ตาม ฝั่งไหนก็ตียงแทบไม่มีงาน

ที่เชื่อมบทสนทนาทั้งสองด้าน โดยเฉพาะในพื้นที่ “ภาพถ่ายศิลปะ” ที่ต้องต่อรองทั้งความจริงและความงามพร้อมกัน

2.4 ผู้สร้างใหม่ในยุคอัลกอริทึมและอัตลักษณ์ศิลปินไทย

เมื่อ AI เข้ามามีบทบาทในการสร้างภาพ แนวคิดผู้สร้าง (authorship) ถูกตั้งคำถามใหม่ Hertzmann (2020) ชี้ว่า AI ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่เปิดพื้นที่ใหม่ให้มนุษย์สร้างสรรค์ ขณะที่ McCormack et al. (2019) เห็นว่าการสร้างสรรค์จำนวนมากเกิดจากการเจรจาต่อรองศิลปิน แพลตฟอร์ม ข้อมูล และอัลกอริทึม จนความคิดสร้างสรรค์ไม่อาจอธิบายได้ด้วยผู้สร้างคนเดียว

ในไทย กิตสุรณ สังขสุวรรณ (2567) วิเคราะห์ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ยังไม่สามารถตอบคำถามว่าใครคือเจ้าของสิทธิในผลงานที่ AI มีบทบาทสำคัญ และการใช้ข้อมูลภาพของศิลปินเป็นชุดข้อมูลฝึกโดยไม่ยินยอมสร้างความกังวลในหมู่ผู้สร้างสรรค์สายภาพถ่ายและทัศนศิลป์ งานของ เหมือนฝัน คงสมแสง สรียาภา คันธวัชย์ และอังศุมารีน สุชัยรัตน์โชค (2565) ยังพบว่าผู้ชมไทยให้ความสำคัญกับ “ตัวตนและความตั้งใจของศิลปิน” สูงมาก เมื่อทราบว่าผลงานสร้างด้วย AI คุณค่าทางศิลปะที่รับรู้มีลดลง แม้ความงามเชิงรูปแบบยังถูกประเมินในระดับดี

ในทางปฏิบัติ นิทรรศการอย่าง *Synthetic Muse 2.0* ที่ให้ศิลปินสร้างผลงานต้นฉบับแล้วให้ AI Creator สังเคราะห์งานชุดใหม่จากฐานดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามว่าศิลปินรู้สึกอย่างไรเมื่อ “ลายเซ็นทางสไตล์” ของตนถูกผ่านระบบอัลกอริทึมซ้ำ และผู้ชมมองบทบาทของมนุษย์-เครื่องจักรในงานเหล่านี้อย่างไร

เมื่อเปรียบเทียบกรอบคิด authorship ต่างประเทศที่เน้นความคลุมเครือมนุษย์-เครื่องจักร (McCormack et al., 2019; Chan, 2021) กับบริบทไทยที่เน้นกฎหมายลิขสิทธิ์และตัวตนของผู้สร้าง (กิตสุรณ สังขสุวรรณ, 2567; เหมือนฝัน คงสมแสง และคณะ, 2565) จะเห็นความตึงเครียดระหว่าง “การเปิดพื้นที่ให้ระบบอัลกอริทึมร่วมสร้างงาน” กับ “การปกป้องสิทธิและลายเซ็นของมนุษย์” แต่ยังไม่มียานที่ลงลึกระดับประสบการณ์จริงของศิลปินภาพถ่ายไทยต่อการเปลี่ยนบทบาทดังกล่าว

2.5 ประเด็นจริยธรรมและความน่าเชื่อถือของภาพสังเคราะห์ในบริบทไทย

ในระดับสากล ประเด็นจริยธรรมของ AI กับภาพถ่ายและงานศิลปะมักเน้นเรื่องชุดข้อมูลฝึกที่อาจละเมิดลิขสิทธิ์ การสร้างภาพที่บิดเบือนหรือทำร้ายบุคคล และผลกระทบต่อความเป็นธรรมในวิชาชีพ (O’Neil, 2016) ข้อเสนอของ OECD (2019) และ UNESCO (2021) เน้นหลักสิทธิมนุษยชน ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ รวมถึงมิติทางวัฒนธรรมและศิลปะ

ในไทย สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2566) ให้ความสำคัญกับภัยจาก deepfake และผลกระทบต่อความเชื่อมั่นต่อข้อมูลภาพและเสียง ขณะเดียวกัน กิตสุรณ สังขสุวรรณ (2567) ชี้ว่ากฎหมายลิขสิทธิ์ไทยยังไม่รองรับงานที่สร้างโดย AI อย่างเต็มรูปแบบ ทั้งเรื่องเจ้าของลิขสิทธิ์และการคุ้มครองเจ้าของผลงานดั้งเดิมที่ถูกใช้เป็นข้อมูลฝึก

โดยรวม แม้ไทยจะเริ่มสนทนาเรื่องจริยธรรม AI มากขึ้น แต่การอภิปรายยังเน้นกรอบ “ความมั่นคงดิจิทัล” และ “กฎหมายลิขสิทธิ์” มากกว่าการลงลึกถึงแนวปฏิบัติในแวดวงศิลปะและภาพถ่าย เช่น มาตรฐานการเปิดเผยที่มาของภาพ หรือกติกาการให้เครดิตข้อมูลฝึกของศิลปินภาพถ่าย ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญต่อการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพในอนาคต

2.6 การรับรู้ของผู้ชมต่อภาพถ่ายจาก AI และกรณีผู้ชมไทย

งานศึกษาต่างประเทศ เช่น Zhang & Liu (2022) พบว่าผู้ชมรุ่นใหม่เปิดรับภาพจาก AI ในฐานะงานศิลปะมากขึ้น แต่ยังลังเลเรื่อง “ความจริง” และ “ความน่าเชื่อถือ” ขณะที่ McCormack, Gifford และ

Hutchings (2019) ระบุว่าผู้ชมจำนวนมากยังใช้ “ความเป็นมนุษย์ของผู้สร้าง” เป็นเกณฑ์สำคัญในการให้คุณค่ากับงานศิลปะจากคอมพิวเตอร์และ AI Rubinstein และ Sluis (2013) ซึ่งการรับรู้ภาพถ่ายในยุคดิจิทัลเกิดขึ้นใน “ระบบเครือข่าย” ผู้ชมจึงตีความภาพควบคู่บริบทแพลตฟอร์มและการนำเสนอ รายงานของ Royal Photographic Society (2023) ก็สะท้อนถึงความกังวลต่อการถูกหลอกลวงและความสนใจในความเป็นไปได้ทางศิลปะใหม่ ๆ

ในไทย งานของ เหมือนฝัน คงสมแสง และคณะ (2565) พบว่าทัศนคติของผู้ชมเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญเมื่อทราบว่าผลงานสร้างด้วย AI โดยเฉพาะในมิติความรู้สึกเชื่อมโยงกับผู้สร้าง สะท้อนว่าผู้ชมไทยยังให้บทบาทสำคัญกับมนุษย์ในฐานะศิลปิน แม้จะยอมรับความสวยงามของภาพจาก AI ก็ตาม

ในภาคปฏิบัติ นิทรรศการและเทศกาลภาพถ่ายในกรุงเทพฯ เช่น Photo Bangkok และแกลเลอรีเอกชนบางแห่ง เริ่มทดลองนำภาพจาก AI มาให้ผู้ชมทายว่าเป็นภาพจากกล้องจริงหรือ AI ก่อนเฉลย ทำให้เห็นพัฒนาการของ “ทักษะการอ่านภาพ” ของผู้ชมไทยในบริบทศิลปะร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานที่ศึกษา “ผู้ชมภาพถ่ายศิลปะ” โดยเฉพาะ เช่น ผู้ชมในเทศกาลภาพถ่ายหรือแกลเลอรีเฉพาะทางเมื่อเผชิญกับงานที่ใช้ AI แตกต่างจากผู้ชมงานทัศนศิลป์ทั่วไปอย่างไร

2.7 สรุปการทบทวนวรรณกรรมและช่องว่างองค์ความรู้

การทบทวนวรรณกรรมชุดนี้ทำให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของการถ่ายภาพศิลปะภายใต้ยุค AI ตั้งแต่ระดับนิยามและพัฒนาการของภาพถ่ายในฐานะข้อมูลสังเคราะห์ (Cotton, 2020; Ritchin, 2020, 2024) บทบาทของ AI ในฐานะผู้เล่นใหม่ทางสุนทรียศาสตร์และโครงสร้างอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (McCormack et al., 2019; ธิติรัตน์ สมบูรณ์, 2566; ณปภัช อโรชาสิริ, 2567) แนวคิด post-photography และความคลุมเครือของผู้สร้างในยุคอัลกอริทึม (Fontcuberta, 2014; Rubinstein & Sluis, 2013; กิตสุรณ สังขสุวรรณ, 2567) ไปจนถึงประเด็นจริยธรรมและการรับรู้ของผู้ชม (O’Neil, 2016; UNESCO, 2021; เหมือนฝัน คงสมแสง และคณะ, 2565)

จากการสังเคราะห์ สามารถระบุช่องว่างองค์ความรู้หลักอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1) ยังขาดงานที่ลงลึกถึงประสบการณ์ของ “ศิลปินภาพถ่ายไทย” โดยตรง ว่าพวกเขาใช้ AI อย่างไร ต่อรองนิยาม “ภาพถ่ายศิลปะ” อย่างไร และมองบทบาทตนเองในฐานะผู้สร้าง-ผู้ร่วมสร้าง-หรือผู้ควบคุมระบบในทางปฏิบัติ

2) งานด้าน post-photography และความจริงเชิงภาพถ่ายในไทยยังมีจำกัด และมักแยกการอภิปรายด้านความมั่นคงดิจิทัลออกจากด้านศิลปะร่วมสมัย ยังไม่มีกรอบวิเคราะห์ที่เชื่อม “ความไว้วางใจต่อภาพ” เข้ากับ “การให้คุณค่าทางศิลปะ” ในพื้นที่ภาพถ่ายศิลปะไทยอย่างเป็นระบบ

3) แม้จะมีงานศึกษาทัศนคติของผู้ชมต่อผลงานจาก AI แล้ว (เหมือนฝัน คงสมแสง และคณะ, 2565; Zhang & Liu, 2022) แต่ยังขาดการศึกษา “ผู้ชมภาพถ่ายศิลปะ” ในพื้นที่เฉพาะ เช่น เทศกาลภาพถ่ายหรือแกลเลอรีภาพถ่าย และยังไม่ชัดเจนว่าประสบการณ์ของผู้ชมกลุ่มนี้ควรถูกนำมาใช้กำหนดกติกาการแสดงผลงานและนโยบายด้านจริยธรรมอย่างไร

ช่องว่างเหล่านี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญให้บทความใช้การวิเคราะห์เชิงแนวคิดร่วมกับกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายการเปลี่ยนผ่านของนิยาม ความจริง และบทบาทผู้สร้างในศิลปะภาพถ่ายไทยภายใต้ยุคปัญญาประดิษฐ์ พร้อมทั้งปูทางไปสู่ข้อเสนอเชิงวิชาการและเชิงนโยบายที่เหมาะสมกับบริบทไทยในส่วนถัดไป

3. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากประเด็นที่ได้วิเคราะห์ในบทก่อนหน้านี้ สามารถมองเห็นทิศทางการเปลี่ยนผ่านของศิลปะภาพถ่ายไทยภายใต้ยุคปัญญาประดิษฐ์อย่างเป็นรูปธรรม บทนี้จึงมุ่งสรุปสาระสำคัญของข้อค้นพบ พร้อมเสนอแนวทางการพัฒนาเชิงวิชาการและเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทไทย

3.1 บทสรุป

จากภาพรวมในส่วนก่อนหน้านี้ สามารถเห็นได้ว่า บทความนี้มุ่งสำรวจการเปลี่ยนผ่านของ “การถ่ายภาพศิลปะ” ในยุคปัญญาประดิษฐ์ โดยเฉพาะในบริบทไทย ซึ่งกำลังเผชิญความคลอนแคลนเชิงนิยาม บทบาทของศิลปิน และวิธีที่ผู้ชมรับรู้คุณค่าของภาพถ่าย ผลการทบทวนวรรณกรรมและการวิเคราะห์ประเด็นเชิงแนวคิดชี้ให้เห็นว่า AI มิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือสร้างภาพ แต่เป็น “โครงสร้างเชิงอัลกอริทึม” ที่กำหนดรูปแบบความจริงใหม่ ขยายศักยภาพเชิงสุนทรียศาสตร์ และเปลี่ยนบทบาทของมนุษย์ในฐานะผู้สร้างสรรค์

ในระดับแนวคิด ภาพถ่ายได้เปลี่ยนจากการเป็น “ร่องรอยของเหตุการณ์จริง” สู่การเป็น “ข้อมูลสังเคราะห์” ที่สามารถผลิตซ้ำและปรับแต่งได้ไม่จำกัด (Ritchin, 2020; Rubinstein & Sluis, 2013) ความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ผู้ชมต้องใช้ทักษะทั้งด้านการอ่านภาพและการอ่านบริบทดิจิทัลเพื่อทำความเข้าใจสถานะของศิลปะร่วมสมัย นอกจากนี้ แนวโน้มของ Generative AI ยังทำให้เกิดสุนทรียศาสตร์แบบใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องยึดโยงกับโลกจริง แต่ยังคงใช้ภาษาภาพถ่ายในการสร้างความหมาย

ในระดับศิลปินไทย พบว่าแนวคิดเกี่ยวกับผู้สร้าง (authorship) ถูกท้าทายอย่างมาก การสร้างสรรค์ศิลปะในยุคนี้เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างศิลปิน อัลกอริทึม ข้อมูล และแพลตฟอร์ม (Hertzmann, 2020; McCormack et al., 2019) จนความคิดสร้างสรรค์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยกรอบผู้สร้างเพียงผู้เดียว ขณะเดียวกัน ภูมิทัศน์ทางนโยบายและกฎหมายของไทยยังไม่สามารถตอบคำถามเรื่องเจ้าของลิขสิทธิ์ ความโปร่งใส และการใช้ข้อมูลฝึกที่เกี่ยวข้องกับ AI ได้อย่างชัดเจน (กิตสุธณ สังขสุวรรณ, 2567)

ในระดับผู้ชม งานวิจัยในไทยชี้ว่าคุณค่าทางศิลปะยังคงผูกพันกับ “ตัวตนและความตั้งใจของมนุษย์” (เหมือนฝัน คงสมแสวง และคณะ, 2565) ส่งผลให้ผู้ชมประเมินงานศิลปะจาก AI แตกต่างจากงานที่สร้างโดยมนุษย์ แม้จะยอมรับคุณค่าทางสุนทรียภาพก็ตาม สะท้อนให้เห็นว่าการรับรู้ต่อภาพถ่ายศิลปะในไทยกำลังอยู่ในสถานะเปลี่ยนผ่านทั้งด้านความจริง คุณค่า และความหมาย

โดยสรุป บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า AI ได้เปลี่ยนโครงสร้างของการสร้างและการรับรู้ภาพถ่ายไทยใน 4 มิติหลัก ได้แก่

- 1) ความเปลี่ยนแปลงเชิงนิยามของภาพถ่ายศิลปะ
- 2) การเปลี่ยนบทบาทของศิลปินในฐานะผู้กำกับระบบ
- 3) การท้าทายความจริงและความน่าเชื่อถือของภาพ
- 4) การเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างภาพ-ศิลปิน-ผู้ชมในบริบทไทย

ซึ่งต่างสะท้อนการเปลี่ยนผ่าน ที่เป็นทั้งความท้าทาย และโอกาสของวงการภาพถ่ายไทยในยุคสังเคราะห์

3.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

เพื่อให้การทำความเข้าใจบทบาทของ AI ต่อศิลปะภาพถ่ายไทยมีความเป็นระบบมากขึ้น จึงเสนอประเด็นด้านวิชาการที่ควรได้รับการศึกษาต่อยอดในอนาคต ดังนี้

3.2.1 ความมีงานวิจัยเชิงประจักษ์กับ “ศิลปินภาพถ่ายไทย” โดยตรง

งานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบันมักให้ภาพรวมในระดับนโยบายหรือระดับอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ แต่ยังขาดงานที่ลงลึกถึง “ประสบการณ์จริงของช่างภาพไทย” ที่ใช้ AI ในการสร้างงาน เช่น วิธีที่ศิลปินกำกับอัลกอริทึม การต่อรองความหมายของคำว่า “ภาพถ่ายศิลปะ” การมองตนเองในฐานะผู้สร้าง-ผู้ร่วมสร้าง-หรือผู้ควบคุมระบบ การทำวิจัยภาคสนาม เช่น สัมภาษณ์เชิงลึกหรือการศึกษากฎการศึกษาเชิงดิจิทัล จะช่วยเติมเต็มช่องว่างทางองค์ความรู้ได้อย่างมาก

3.2.2 ควรพัฒนากรอบวิเคราะห์ “อัตลักษณ์เชิงอัลกอริทึม” ของศิลปินไทย

จากผลการวิเคราะห์พบว่าบทบาทของศิลปินกำลังเคลื่อนไปสู่การเป็น “system designer” มากกว่า “ผู้สร้างภาพโดยตรง” จึงควรมีงานวิชาการที่ศึกษาอัตลักษณ์ศิลปินไทยในฐานะผู้ออกแบบเงื่อนไขของ AI ผู้เจรจากับข้อมูลฝึก และผู้กำกับความหมายผ่านระบบอัลกอริทึม งานเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับตัวตนและบทบาทของศิลปินในสังคมไทยยุคดิจิทัล

3.2.3 ควรมีงานศึกษาว่าด้วย “ความเป็นจริงเชิงสังเคราะห์” ในบริบทผู้ชมไทย

แม้ผู้ชมไทยเริ่มคุ้นชินกับภาพดิจิทัล แต่สภาวะ post-photographic ยังถูกศึกษาในบริบทไทยค่อนข้างน้อย ควรมีงานวิจัยว่าด้วยการแยกแยะภาพจริง-ภาพสังเคราะห์ ความไว้วางใจต่อภาพในงานศิลปะ และผลกระทบของ deepfake ต่อความเข้าใจงานทัศนศิลป์ ประเด็นเหล่านี้มีผลต่อการจัดแสดงนิทรรศการภาพถ่ายร่วมสมัยอย่างมาก

3.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เมื่อพิจารณาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับนิยามและระดับปฏิบัติ จึงเห็นได้ว่าการกำหนดกรอบนโยบายที่ชัดเจนเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่ออนาคตของศิลปะภาพถ่ายไทย บทนี้จึงเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่อาจช่วยให้ระบบศิลปะไทยปรับตัวได้อย่างสมดุลและทันสมัยในยุค AI

3.3.1 การปรับปรุงกฎหมายลิขสิทธิ์ให้รองรับงานที่สร้างร่วมกับ AI

ควรกำหนดนิยามของ “ผู้สร้าง” และ “ผลงานที่ AI มีส่วนร่วม” ให้ชัดเจน พร้อมวางเกณฑ์การเปิดเผยข้อมูลชุดฝึก (training data transparency) เพื่อคุ้มครองศิลปินไทยจากการนำผลงานไปใช้เป็นข้อมูลฝึกโดยไม่ขออนุญาต รวมถึงกำหนดมาตรการรับผิดชอบเมื่อเกิดความเสียหายจากภาพสังเคราะห์ เช่น deepfake หรือการปลอมตัวตนทางศิลปะ

3.3.2 ข้อกำหนดมาตรฐานการแสดงผลงานภาพถ่ายที่เกี่ยวข้องกับ AI

แนะนำให้สถาบันศิลปะ พิพิธภัณฑ์ และแกลเลอรีกำหนดแนวปฏิบัติมาตรฐาน เช่น การระบุว่าภาพใดเกิดจากการสังเคราะห์โดย AI หรือการปรับแก้ด้วยอัลกอริทึม เพื่อคงความโปร่งใสต่อผู้ชมและสนับสนุนการประเมินคุณค่าของงานอย่างตรงไปตรงมา

3.3.3 การพัฒนาหลักสูตรและทักษะใหม่สำหรับศิลปินไทย

เสนอให้สถาบันอุดมศึกษาพัฒนาหลักสูตรเฉพาะด้าน “AI for Creative Imaging” เพื่อเสริมทักษะด้านการอ่านภาพยุคสังเคราะห์ (synthetic literacy) จริยธรรมของการใช้ AI และวิธีสร้างงานร่วมกับระบบอัลกอริทึมอย่างมีจริยธรรม รวมถึงการฝึกวิเคราะห์ผลกระทบต่ออัตลักษณ์ศิลปินยุคดิจิทัล

3.3.4 สนับสนุนพื้นที่ทดลองเชิงสร้างสรรค์ร่วมระหว่างศิลปินและนักเทคโนโลยี

ภาครัฐและหน่วยงานด้านศิลปะควรสนับสนุนทุนหรือพื้นที่ทดลอง (AI-art residency / sandbox) ที่เปิดให้ศิลปินภาพถ่ายไทยสามารถทดลองร่วมกับ AI ภายใต้กติกาจริยธรรมที่ชัดเจน เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และเพิ่มขีดความสามารถของศิลปินไทยในเวทีสากล

3.3.5 พัฒนารอบมาตรฐานการสื่อสารต่อสาธารณะเกี่ยวกับภาพสังเคราะห์

องค์กรด้านสื่อและดิจิทัลควรพัฒนามาตรการสื่อสารที่ช่วยให้ประชาชนเข้าใจความแตกต่างระหว่างภาพถ่ายจริง ภาพที่ปรับแต่ง และภาพสังเคราะห์จาก AI เพื่อเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ลดความสับสน และลดผลกระทบจากการใช้ภาพเพื่อชักนำความคิดเห็นแบบผิด ๆ

4. บทสรุปส่งท้าย

การมาถึงของปัญญาประดิษฐ์ไม่เพียงเปลี่ยนเครื่องมือที่ใช้สร้างภาพ หากแต่ค่อย ๆ ขยับเขยื้อนโครงสร้างทางความหมายของภาพถ่ายศิลปะไทยในหลายระดับ ทั้งนิยามของภาพถ่าย วิธีการผลิต สถานะของศิลปิน และวิธีที่ผู้ชมตีความ “ความจริง” ผ่านสื่อภาพ ในยุคที่ภาพสังเคราะห์สามารถเลียนแบบร่องรอยของโลกจริงได้อย่างแนบเนียน ศิลปินไทยจึงต้องตั้งคำถามใหม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ บทบาท และขอบเขตการสร้างสรรคของตนเอง ขณะเดียวกัน สถาบันศิลปะ แพลตฟอร์มดิจิทัล และพื้นที่จัดแสดงผลงาน ก็จำเป็นต้องทบทวนกติกาและแนวปฏิบัติที่ใช้กับผลงานซึ่งมี AI เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทความนี้แสดงให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงผลสืบเนื่องจากเทคโนโลยีใหม่ หากแต่สะท้อน การปรับตัวของระบบศิลปะภาพถ่ายไทยทั้งชุด ระบบที่รวมถึงศิลปิน ผู้ชม สถาบันทางศิลปะ แพลตฟอร์มสื่อ และกรอบกฎหมายที่กำลังอยู่เบื้องหลัง การเคลื่อนไหวขององค์ประกอบเหล่านี้ส่งผลให้ภาพถ่ายไทยก้าวเข้าสู่ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญ ที่ซึ่งความจริงและสุนทรียะถูกเจรจาพร้อมกัน และที่ซึ่งมนุษย์กับอัลกอริทึมร่วมกันนิยามขอบเขตของภาพถ่ายศิลปะในแบบใหม่

ในบริบทเช่นนี้ การทำความเข้าใจพลวัตของการเปลี่ยนผ่านอย่างรอบด้านจึงเป็นสิ่งจำเป็น ไม่เพียงเพื่อธำรงคุณค่าทางศิลปะของภาพถ่ายไทย แต่เพื่อวางรากฐานให้ศิลปินและสถาบันศิลปะสามารถก้าวต่อไปอย่างมั่นคงในยุคดิจิทัล อนาคตของภาพถ่ายไทยจึงไม่ได้ถูกกำหนดด้วยเทคโนโลยีเพียงลำพัง หากขึ้นอยู่กับความสามารถของศิลปินไทยในการตีความ เท่าทัน และนำพา AI ให้เป็นส่วนหนึ่งของสุนทรียะและจินตนาการร่วมสมัย อย่างสมดุลระหว่างความงาม ความจริง และความรับผิดชอบต่อสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กิตสุรณ สังขสุวรรณ. (2567). ปัญญาประดิษฐ์และผู้สร้างสรรค์ภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์. วารสารกฎหมายนิติพัฒน์ นิติฯ, 13(2), 29-52.
- จิตรัตน์ สมบูรณ์. (2566). AI วาดรูป เทรนด์การสร้างผลงานศิลปะ แทนที่ หรือเติมเต็ม ฝีมือและจินตนาการของมนุษย์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เหมือนฝัน คงสมแสง สรียาภา คันธวัชย์ และอังศุมารินทร์ สุขัยรัตนโชค. (2565). การรับรู้ของผู้ชมต่องานศิลปะก่อนและหลังทราบว่าเป็นผลงานจากปัญญาประดิษฐ์. วารสารศิลปะและการออกแบบร่วมสมัย, 4(1), 23-40.
- ณปภัช อโรชาสิริ. (2567). ปัญญาประดิษฐ์ในฐานะทรัพยากรเชิงคุณค่าสำหรับความคิดสร้างสรรค์. วารสารศิลปกรรมปริทรรศน์, 9(1), 12-27.
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (2566). รายงานทิศทางเทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ของประเทศไทย. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2566). รายงานภัยคุกคามดิจิทัลและ Deepfake ในประเทศไทย. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- Bangkok Art and Culture Centre. (2567–2568). แคร็ตตาล็อกนิทรรศการ Synthetic Muse 2.0. หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร.
- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation* (S. F. Glaser, Trans.). University of Michigan Press. (Original work published 1981)
- Benjamin, W. (1968). The work of art in the age of mechanical reproduction. In H. Arendt (Ed.), *Illuminations: Essays and reflections* (H. Zohn, Trans., pp. 217-251). Schocken Books. (Original work published 1935)
- Chan, S. (2021). Human-machine authorship: Rethinking creativity in the age of AI. *Digital Creativity*, 32(4), 241–256.
- Cotton, C. (2020). *The photograph as contemporary art* (4th ed.). Thames & Hudson.
- Fontcuberta, J. (2014). *The post-photographic condition*. Museu d'Art Contemporani de Barcelona.
- Foucault, M. (1984). What is an author? In P. Rabinow (Ed.), *The Foucault reader* (pp. 101-120). Pantheon Books. (Original work published 1969)
- Hertzmann, A. (2020). Computers do not make art, people do. *Communications of the ACM*, 63(5), 45-48. <https://doi.org/10.1145/3382039>
- McCormack, J., Gifford, T., & Hutchings, P. (2019). Authenticity and authorship in computational art. *Digital Creativity*, 30(2), 123–139. <https://doi.org/10.1080/14626268.2019.1604600>
- O'Neil, C. (2016). *Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy*. Crown.
- OECD. (2019). *OECD principles on artificial intelligence*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Ritchin, F. (2020). *Bending the frame: Photojournalism, documentary, and the citizen*. Aperture.
- Ritchin, F. (2024). *Artificial intelligence and the future of the image*. International Center of Photography (ICP).
- Royal Photographic Society. (2023). *AI and the future of photography: Public attitudes survey report*. RPS Publishing.
- Rubinstein, D., & Sluis, K. (2013). The digital image in photographic culture. *Journal of Visual Culture*, 12(3), 257–271. <https://doi.org/10.1177/1470412913509226>
- UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*. UNESCO Publishing.
- Zhang, H., & Liu, Y. (2022). Teaching Reform and Innovation of Economics Program in the Era of Digital Economy. *China Higher Education Research*, 39, 78-84. (In Chinese).